

De school
van het
lijden

Søren Kierkegaard

De school van het lijden

Zeven christelijke toespraken

vertaald door

Lineke Buijs en Andries Visser

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

Kierkegaards toespraken 8

Eerder verschenen:

Leren van de lelie en de vogel (deel 7)

Onbezorgd als de vogel en de lelie (deel 9)

Onverdeeld één ding te willen (deel 6)

God zoeken, liefde en dood (deel 5)

Voor die ene die lezen wil (deel 1)

Het goede komt van boven (deel 2)

Toespraken van Søren Kierkegaard

Het evangelie van het lijden, oorspronkelijk *Lidelsernes Evangelium, Christelige Taler*, in *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand*, Kopenhagen 1847.

Vertaald uit het Deens door Lineke Buijs en Andries Visser

ISBN 978-90-5881-962-8

© 2019 Buijten & Schipperheijn *Motief*, Amsterdam

Ontwerp: Aperta, Jan Johan ter Poorten

www.buijten-motief.nl

Inhoud

HET EVANGELIE VAN HET LIJDEN

Voorwoord – 9

- I Wat het inhoudt Christus na te volgen, en de vreugde van die gedachte – 11
- II Hoe kan de last licht zijn, wanneer het lijden zwaar is? – 28
- III De vreugde dat de school van het lijden je vormt voor de eeuwigheid – 51
- IV De vreugde dat een mens in zijn verhouding tot God altijd schuldig lijdt – 71
- V De vreugde dat niet de weg nauw is, maar dat de benauwdheid de weg is – 103
- VI De vreugde dat zelfs wanneer het tijdelijke lijden het zwaarst drukt, de gelukzaligheid van de eeuwigheid toch het overwicht heeft – 124
- VII De vreugde dat vrijmoedigheid in staat is om in het lijden de wereld zijn macht te ontnemen, en dat ze de macht heeft smaadt in eer te veranderen, ondergang in overwinning – 143

Bij de vertaling – 170

Noten – 172

Het evangelie van het lijden¹

Christelijke toespraken²

door S. Kierkegaard

Kopenhagen 1847

VOORWOORD

Deze christelijke toespraken (die in meerdere opzichten geen *preken* zijn, en die dan ook om meerdere redenen niet zo genoemd worden³) zijn niet bedoeld om ‘op een ledig ogenblik de nieuwsgierigheid te bevredigen’. Als daarentegen een mens die lijdt, al is het er maar één, iemand die misschien ook nog verstrikt geraakt is in een veelheid van gedachten, door deze toespraken zou ondervinden dat een zwaar ogenblik lichter wordt, en hij er een richtsnoer in vindt te midden van die vele gedachten: dan zal de schrijver geen spijt hebben van de bedoeling die hij ermee had.⁴

Dit is ‘het evangelie van het lijden’, niet alsof het onderwerp met deze toespraken uitputtend behandeld zou zijn, maar omdat iedere toespraak een teug is uit dat, Goddank, onuitputtelijke reservoir; en ook niet alsof één zo’n toespraak op zich uitputtend zou zijn, maar omdat elk van deze toespraken zo diep drinkt dat ze de vreugde vindt.

S.K.

I

Wat het inhoudt Christus na te volgen, en de vreugde van die gedachte

GEBED

UDIE OOIT ZELF op aarde rondwandelde en ons een voetspoor hebt nagelaten dat wij moeten volgen; u die vanuit uw hemel nog altijd neerziet op ieder die hier zijn weg aflegt, die de vermoeide sterkt, die aanmoedigt wie het dreigt te begeven, terugbrengt wie zich op een dwaalweg bevindt, vertroost wie te strijden heeft; u die aan het einde van de dagen terug zult komen om van ieder mens afzonderlijk te beoordelen of hij u heeft nagevolgd: onze God en onze Verlosser, laat uw voorbeeld ons scherp en duidelijk voor ogen staan, voor het oog van onze ziel, om de nevels te verjagen. Geef ons de kracht om alleen dit onveranderd voor ogen te hebben, opdat we door op u te lijken en door u na te volgen de weg zullen vinden, die weliswaar tot het oordeel leidt – want dat moet ieder mens: voor de rechterstoel geplaatst worden – maar ook door u tot gelukzaligheid, in de toekomst bij u.

Amen.

Lukas 14, 27: *Wie niet zijn kruis draagt en achter mij komt, kan mijn leerling niet zijn.*

Er is heel wat aanbod als het gaat om gidsen op de levensweg. Geen wonder, aangezien iedere dwaling zich ervoor uitgeeft de weg te wijzen. Maar al bestaan er heel veel dwalingen, als het om de waarheid gaat is er maar één, en er is er ook maar Eén die ‘de weg en het leven’ is, er is maar één gids die een mens waarachtig door het leven naar het leven voert.⁵ Duizenden en nog eens duizenden dragen een naam waarmee wordt aangeduid dat zij deze gids gekozen hebben, dat ze bij de Heer Jezus Christus horen, naar wie ze zich christenen noemen, dat ze zijn lijfeigenen zijn, wat ze verder ook zijn: heer of knecht, slaaf of vrije, man of vrouw.⁶

Christenen noemen ze zich, en ze gebruiken ook wel andere namen, die allemaal de relatie aangeven tot die ene gids. Ze noemen zichzelf *gelovigen* en geven daarmee aan dat ze onderweg zijn, in deze wereld vreemdelingen en buitenlanders.⁷ Dat iemand op reis is kun je soms herkennen aan de wandelstok in zijn hand (hoewel menigeen ook met een wandelstok kan lopen zonder op reis te zijn); maar als je jezelf een gelovige noemt geef je nog veel duidelijker te kennen dat je op reis bent. Want geloof betekent nu juist: wat ik zoek is hier niet, en juist daarom geloof ik het. Geloof betekent juist de diepe, sterke, gelukkige rusteloosheid die een gelovige voortdrijft. Een rustig bestaan kan hij in deze wereld niet vinden, zozeer zelfs dat iemand die zich in zo’n rustig bestaan wel helemaal vindt niet langer een gelovige is. Want een gelovige kan niet stil gaan zitten, zoals iemand stilzit met een wandelstok in zijn hand, een gelovige blijft doorlopen.

Ze noemen zich ‘*de gemeenschap der heiligen*’ en geven daarmee aan wat ze behoren te zijn, wat ze zouden moeten zijn, wat ze ooit hopen te worden, wanneer het geloof afgelegd en de wandelstok neergelegd wordt. – Ze noemen zich *kruisdraggers* en geven

daarmee aan dat hun weg door de wereld niet licht is als een dans, maar zwaar en moeizaam, hoewel het geloof voor hen tegelijk ook de vreugde is die de wereld overwint. Want zoals een schip met de wind in de zeilen voortijlt, maar zich tegelijkertijd in de diepte een zware weg door de zee ploegt, zo is ook de weg van een christen licht wanneer je naar het geloof kijkt dat de wereld overwint, maar zwaar wanneer je kijkt naar de moeizame arbeid ondergronds. – Ze noemen zich ‘*navolgers van Christus*’, en bij deze benaming willen we ditmaal stilstaan, door na te denken over:

Wat het inhoudt Christus na te volgen, en de vreugde van die gedachte.

Wanneer een dappere krijger er moedig op losstormt en met zijn borst alle pijlen van de vijand opvangt, maar daarmee ook zijn wapenknecht dekt die hem volgt: kun je dan zeggen dat die wapenknecht hem navolgt? Wanneer een liefhebbende echtgenote in wat haar het liefst is in deze wereld, in haar man, het goede voorbeeld denkt te bezitten dat ze in haar leven hoopte te vinden, en ze dan vrouwelijk (de vrouw werd immers genomen uit de zijde van de man⁸) zij aan zij met hem optrekt, zich verlatend op hem: kun je dan zeggen dat deze vrouw haar man navolgt? Wanneer een leraar onverschrokken en rustig op zijn plaats blijft, omringd door hoon, het mikpunt van afgunst, wanneer alle tegenstand alleen maar op hem gericht is, maar zijn aanhanger die zich bij hem aansluit zelfs helemaal niet wordt opgemerkt: kun je dan zeggen dat die aanhanger hem navolgt? Wanneer een kip haar vijand ziet naderen en daarom haar vleugels uitspreidt om haar kuikens die achter haar aankomen te beschermen: kun je dan zeggen dat deze kuikens de kip navolgen?

Nee, dat kun je niet zeggen, er moet iets aan de situatie veranderen. De dappere krijger moet eerst van het toneel ver-

dwijnen, zodat nu kan blijken of zijn wapenknecht hem inderdaad zal navolgen, hem zal navolgen in de werkelijkheid van het gevaar, op het moment dat alle pijlen op zijn eigen borst afkomen; of dat hij laf het gevaar de rug toekeert, de moed verliest, omdat hij die moedige man nu kwijt is. En die fantastische echtgenoot, ja hij moet van haar zijde gaan, van haar heengaan, zodat nu kan blijken of de treurende weduwe, zonder zijn steun, hem zal navolgen; of dat ze, van zijn steun beroofd, ook zijn voorbeeld laat schieten. De onbeduchte leraar moet zichzelf verbergen, of hij moet geborgen worden in een graf, zodat nu aan het licht kan komen of zijn aanhanger hem zal navolgen, of hij standvastig op zijn plaats zal blijven, omringd door hoon, het mikpunt van afgunst; of dat hij het vege lijf redt en vol schaamte van zijn plaats wijkt, omdat de leraar die plaats in de dood met eer heeft verlaten.

Navolgen betekent dus dat jij dezelfde weg gaat die hij gegaan is die je navolgt; het betekent dus dat hij niet meer zichtbaar voorop gaat. En daarom was het ook nodig dat Christus weg moest gaan, moest sterven, voordat kon blijken of zijn leerling hem zou navolgen. Het is vele, vele eeuwen geleden dat dit gebeurde, en toch gebeurt het nog steeds op die manier. Want er is een tijd dat Christus bijna zichtbaar naast een kind loopt, voor hem uit loopt. Maar vervolgens komt er een tijd dat hij wordt weggenomen van het zintuiglijke oog van de fantasie, zodat nu in de ernst van de beslissing kan blijken of hij, ouder geworden, hem wil navolgen.

Wanneer een kind moeders rok mag vasthouden, kun je dan zeggen dat het kind dezelfde weg gaat als zijn moeder, en dat hij die *net zo* gaat als zij? Nee, dat kun je niet zeggen. Het kind moet eerst los leren lopen, alleen leren lopen, voordat het dezelfde weg kan afleggen als zijn moeder, en het die net zo kan afleggen als zij. En als het kind los leert lopen, wat moet zijn moeder dan doen? Zij moet zich onzichtbaar maken. We weten best dat

haar zorgzaamheid dezelfde blijft, onveranderd, ja dat die zelfs in de tijd dat het kind los leert lopen eerder nog toeneemt, terwijl haar kind dat misschien niet altijd door heeft. Maar wat het voor een kind betekent dat het los moet leren lopen en alleen moet lopen, dat is geestelijk gezien de opdracht die aan iedereen gesteld wordt die iemands navolger moet zijn, hij moet los leren lopen en hij moet alleen lopen. Wonderlijk! Nauwelijks ernstig en altijd met een lachje hebben we het over de moeite van het kind wanneer het los moet leren lopen. En toch heeft de taal voor diep verdriet en leed misschien wel geen uitdrukking die sterker, raker en meer waar is dan deze: in je eentje te lopen, en alleen je weg te gaan. Dat de zorgzaamheid van de hemel daarbij onveranderd is, dat die in deze tijd vol gevaar zo mogelijk juist nog intenser is, daar hebben we wel weet van, maar tijdens dit leerproces valt dat misschien niet altijd te begrijpen.

Navolgen betekent dus dat je de weg die de leraar ging zelf loopt, alleen, dat er niet zichtbaar iemand aanwezig is op wie je terug kunt vallen. Het betekent dat je zelf moet kiezen, dat je tevergeefs roept, zoals ook een kind tevergeefs roept, want zijn moeder schiet niet zichtbaar te hulp. Het betekent dat je tevergeefs vertwijfelt, want niemand kan je helpen, en de hemel zal je niet zichtbaar te hulp schieten. Maar op een onzichtbare manier geholpen te worden, dat houdt nu juist in dat je leert alleen je weg te gaan, want het betekent dat je leert je innerlijk om te vormen tot gelijkheid met de leraar, die echter niet zichtbaar aanwezig is.

Alleen je weg te gaan! Geen mens is er, niet één, die voor jou kan kiezen, of jou in laatste en beslissende instantie kan raden als het om het enige gaat dat werkelijk van belang is, je in een beslissende zin raad kan geven als het om jouw gelukzaligheid gaat. En al zouden daar nog zoveel mensen toe bereid zijn, dat zou alleen maar nadelig voor je zijn. Alleen! Want wanneer je gekozen hebt, zul je wel medereizigers aantreffen, maar op het

beslissende ogenblik, en telkens als er levensgevaar dreigt, ben je alleen. Niemand, niemand hoort je smeekbede, niemand heeft oor voor je felle klacht – en toch is er genoeg hulp en bereidwilligheid in de hemel. Maar die is onzichtbaar, daardoor geholpen te worden komt op hetzelfde neer als: leren alleen te gaan. Die hulp komt niet van buitenaf, om je bij de hand te nemen. Ze biedt je geen steun zoals een liefdevol mens een zieke steun biedt. Ze voert je niet met krachtige hand terug, wanneer je verdwaald bent. Nee, alleen wanneer je helemaal meegeeft, alle eigenwilligheid opgeeft, en je je innerlijk met hart en ziel overgeeft, dan komt er hulp in het onzichtbare. Maar juist dan ben je je weg alleen gegaan. De sterke aandrift die een vogel een grote afstand doet afleggen, die zie je niet. Die aandrift vliegt niet voor de vogel uit, met de vogel achter zich aan. Het lijkt alsof de vogel zelf de weg vindt. Zo ook zie je de leraar niet, maar alleen de navolger, die op hem lijkt, en het lijkt alsof de navolger zelf de weg is, juist omdat hij de ware navolger is, die dezelfde weg alleen aflegt.

Dit is wat de gedachte ‘iemand navolgen’ inhoudt. Maar *Christus navolgen* betekent je kruis opnemen of, zoals het in de voorgelezen tekst staat: je kruis dragen. Je kruis dragen betekent jezelf verloochenen, zoals Christus dat uitlegt wanneer hij zegt: ‘Wil iemand achter mij komen, dan moet hij zichzelf verloochenen, zijn kruis opnemen en mij volgen.’ (Mattheüs 16, 24.) Het was ook ‘deze gezindheid, die in Christus Jezus was, hij die het niet als roef beschouwde aan God gelijk te zijn, maar zichzelf vernederde en gehoorzaam werd tot de dood, ja tot de dood aan het kruis.’ (Filippenzen 2, 5v.) Zo was het voorbeeld, en zo moet de navolging zijn, ook al is het een *langdurig en moeilijk werk* om jezelf te verloochenen, een zwaar kruis om op je te nemen, een zwaar kruis om te dragen, een kruis dat toch, op aanwijzing van het voorbeeld, in gehoorzaamheid gedragen moet worden tot de dood, opdat de

navolger, ook al sterft hij niet aan een kruis, toch op het voorbeeld lijkt door te sterven ‘zijn kruis dragend’.

Een goede daad, een grootmoedig besluit is niet hetzelfde als jezelf verloochenen. Dat is wat je misschien in de wereld leert, omdat je zelfs dit maar zo zelden aantreft dat het die zeldzame keer daarom met verbazing wordt aanschouwd. Christus zei niet tegen de rijke jongeman: ‘Als je volmaakt wilt zijn, verkoop dan al je bezit en geef het aan de armen.’⁹ Veel mensen zouden zelfs deze eis alleen al overspannen en eigenaardig vinden. Ze zouden die jongeman misschien niet eens bewonderen als hij het deed, maar glimlachen om die vreemde vogel, of hem beklagen, als een dwaas. Christus spreekt echter anders, hij zegt: Ga heen, verkoop wat je hebt en geef het aan de armen ‘en kom hier, neem het kruis op en volg mij’ (Markus 10, 21¹⁰). Dus je bezit verkopen en het aan de armen geven, dat is niet het kruis opnemen, het is hoogstens het begin, het goede begin, om vervolgens het kruis op te nemen en Christus na te volgen. Alles aan de armen geven, dat is het eerste, dat is – de taal laat hier wel een onschuldige geestigheid toe – *het kruis opnemen*. Het volgende, de langdurige voortzetting is: *je kruis dragen*. Dagelijks moet dat gebeuren, niet eens voor altijd. En niets, niets mag er zijn dat de navolger niet bereid is in zelfverloochening op te geven. Of het nu iets zogenaamd onbelangrijks is waarin hij zichzelf niet wil verloochenen, of dat het iets groots is, dat maakt geen enkel, geen wezenlijk verschil, want iets onbelangrijks wordt van oneindig belang als het schuld wordt, juist door de wanverhouding tot de vereiste zelfverloochening.

Misschien is iemand bereid om te doen wat die rijke jongeman niet deed, in de hoop daarmee het hoogste vervuld te hebben, en toch wordt hij geen navolger, omdat hij blijft staan, ‘zich omdraait en achterom kijkt’¹¹ – naar die grootse prestatie van hem. Of misschien gaat hij wel verder, maar hij wordt toch geen

navolger, omdat hij denkt zoiets groots gedaan te hebben dat het op onbelangrijke zaken niet aankomt. Ach, hoe komt het toch dat het het allermoeilijkste is jezelf te verloochenen in iets onbelangrijks? Komt het niet doordat een bepaald soort veredelde eigenliefde ook de indruk kan geven zichzelf in het grote te verloochenen? Maar hoe geringer, hoe onbelangrijker, hoe minder omvangrijk de eis is, des te krenkender ze is voor de eigenliefde, omdat ze het bij een dergelijke opdracht helemaal zonder haar eigen hoogdravende voorstellingen moet stellen, of die van anderen. Maar dan is de zelfverloochening des te ootmoediger.

Hoe komt het dat jezelf verloochenen het allermoeilijkste is wanneer je alleen leeft, in een vorm van afzondering? Komt het niet doordat een bepaald soort veredelde eigenliefde ook de indruk kan geven zichzelf te verloochenen – wanneer veel mensen daar met bewondering naar kijken? Het maakt geen enkel, geen wezenlijk verschil in wat voor zaken ieder mens afzonderlijk, afhankelijk van zijn situatie en omstandigheden, zichzelf verloochent. Zonder twijfel kan een bedelaar zichzelf net zo goed verloochenen als een koning. En daarom maakt het ook geen verschil in wat voor zaken ieder mens afzonderlijk van zelfverloochening afziet. Want zelfverloochening is nu juist de innerlijke beweging om jezelf te verloochenen. En dat is een zwaar en moeilijk werk. Want weliswaar houdt zelfverloochening in dat je de lasten van je afwerpt, en zo beschouwd kan het heel gemakkelijk lijken, maar toch is het zwaar om juist die lasten van je af te moeten werpen die de eigenliefde maar al te graag dragen wil, zo graag zelfs dat het de eigenliefde al heel moeilijk valt om te begrijpen dat het lasten zijn.

Christus navolgen betekent dus jezelf verloochenen, en daarmee betekent het dat je *dezelfde weg gaat* die Christus ging in de geringe gestalte van een dienstknecht, behoeftig, verlaten, bespot, de wereld niet liefhebbend en niet door de wereld geliefd.

En het betekent ook *alleen te gaan*, want wie in zelfverloochening afstand doet van de wereld en van alles wat van de wereld is, wie afziet van elke relatie die mensen gewoonlijk aantrekt en bindt, ‘zodat hij niet naar zijn akker gaat, geen handel drijft, en geen huwelijk aangaat’, zo iemand gaat zijn weg alleen.¹² Wie, als dat nodig zou zijn, zijn vader en moeder, zus en broer weliswaar niet minder liefheeft dan voordien, maar Christus in die zin meer liefheeft dat je van hem kunt zeggen dat hij de eersten haat: zo iemand gaat toch alleen, gaat in deze wereld zijn weg alleen. In de drukte van het leven waar de wegen elkaar voortdurend kruisen lijkt het een moeilijke, een onmogelijke opgave om zo te leven, lijkt het alleen al onmogelijk om te beoordelen of iemand werkelijk zo leeft. Maar laten we niet vergeten dat het de eeuwigheid is die zal beoordelen hoe die opdracht vervuld is, en dat de ernst van de eeuwigheid er beschroomd het zwijgen toe zal doen als het gaat om al die wereldse zaken waarover in de wereld onafgebroken gepraat wordt. Want in de eeuwigheid zal je niet gevraagd worden hoe groot het vermogen is dat je *nalaat* – daar vragen zij naar die *na jou leven*; of hoe vaak jij een slag hebt gewonnen, hoe knap je was, hoe machtig je invloed – dat is wat *naderhand* van je verteld wordt in *de tijd na jou*. Nee, de eeuwigheid zal niet vragen naar wat er *werelds* gezien *na jou* in de wereld *achterblijft*. Maar ze zal ernaar vragen wat voor rijkdom jij vergaard hebt in de hemel. Hoe vaak je jezelf hebt weten te overwinnen. In welke zin je jezelf meester geweest bent, of dat je een slaaf bent geweest van jezelf. Hoe vaak je jezelf beheerst hebt, in zelfverloochening, of dat je dit nooit hebt gedaan. Hoe vaak je in zelfverloochening bereid bent geweest offers te brengen voor een goede zaak, of dat je daar nooit toe bereid was. Hoe vaak je in zelfverloochening je vijand hebt vergeven, misschien wel zeven maal, of zeven maal zeventig maal.¹³ Hoe vaak je in zelfverloochening geduldig krenkingen hebt verdragen. Wat je geleden hebt, niet door eigen schuld,

vanwege je eigenbelang, maar wat je in zelfverloochening hebt geleden omwille van God.

En hij die jou deze vragen zal stellen, de rechter, na wiens veroordeling je niet in hoger beroep kunt gaan, was niet een heerser die rijken en landen veroverd heeft, met wie je zou kunnen spreken over jouw aardse ondernemingen. Zijn rijk was nu juist niet van deze wereld.¹⁴ Hij ging niet gekleed in purper, iemand met wie je de voorname omgang zou kunnen zoeken, want purper droeg hij alleen toen hij gehoond werd.¹⁵ Hij was niet machtig door zijn invloed, zodat hij het op prijs zou kunnen stellen in jouw wereldse geheimen te worden ingewijd, want hij was zo veracht dat voorname lieden hem alleen in nachtelijke verborgenheid durfden te bezoeken.¹⁶ Er gaat altijd troost van uit samen te komen met gelijkgezinden: dat je, wanneer je laf bent, niet voor een krijgsraad zult worden gesteld; dat je, wanneer je egoïstisch bent en wereldsgezind, niet beoordeeld zult worden door de zelfverloochening. Maar deze rechter weet niet alleen wat zelfverloochening is, hij weet niet alleen zo te oordelen dat geen enkele misser verborgen blijft, nee, zijn aanwezigheid zelf is het die oordeelt, ze laat alles verstommen en verbleken wat er in de wereld zo goed uitzag, wat met bewondering werd aangehoord en gezien. Zijn aanwezigheid is het die oordeelt, want hij was de zelfverloochening. Hij die aan God gelijk was nam de gestalte aan van een geringe dienstknecht. Hij die kon beschikken over legioenen engelen, ja over het ontstaan en de ondergang van de wereld, hij wandelde hier weerloos rond.¹⁷ Hij die alles in zijn macht had, hij gaf alle macht op, kon zelfs niets doen voor zijn geliefde discipelen, maar had hun alleen dezelfde omstandigheden van geringheid en verachting te bieden. Hij die heer van de schepping was dwong de natuur zelf zich rustig te houden,¹⁸ want pas nadat hij de geest had gegeven scheurde het voorhangsel en gingen de graven open, en onthulden de krachten van de natuur wie hij was.¹⁹